

A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTÉS ÉS AZ ASPIRÁNSKÉPZÉS HELYZETE.

I. Bevezetés.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950-ben törvényerejű rendelettel rendszeresítette a tervszerű tudományos és szakmai utánpótlás biztosítása érdekében a tudományok kandidátusa fokozatot és bevezette az aspiránsképzést. 1951-ben az Elnöki Tanács a jelentős eredményeket felmutató kutató munka megbecsülésének megfelelő tudományos fokozat alakjában való kifejezésére és a tudósok fejlődésének ösztönzésére bevezette a tudományok doktora tudományos fokozatot és eltörölte a régi rendszerű tudományos címeket.

Az aspiránsképzés bevezetésekor a tudományos káderek fejlesztésének, képzésének szinte egyetlen módszerét a szervezett aspiranturában láttuk. Ez eredményezte, hogy 1951-54 között nagyszámban - évenként 150-200 aspiránst vettünk fel. Az aspiránsképzés megindításakor nem volt világos előttünk a kandidátusi fokozat kritériuma, a kandidátusi disszertációval szemben támasztandó követelmény. Ez ugyanis csak az egyszerűsített eljárásakor nyert megfogalmazást, amikor már 3 aspiráns évfolyamot felvettünk. A követelmények kikristályosodása után bebizonyosodott, hogy ilyen nagy létszámban, amely magában hordja a minőségi csökkenést, három esztendő alatt, a képzés ilyen rendszerével /sok vizsga, szakmai gyakorlat, kezdeti tudományos munkásság hiánya/ komoly igényű kandidátusi disszertáció elkészítése legtöbbször lehetetlen. Az első aspiráns évfolyamok végzése után az is kiderült, hogy ilyen létszámban, a tudományos kutatás anyagi feltételeinek az elmúlt években tapasztalt fejlesztésarányaihoz viszonyítva, kutatóintézetek és felsőoktatási intézményeink nem képesek a végzős aspiránsokat megfelelő munkaterülethez juttatni, minőségi cserére a lehetőség minimális, mivel a végzett aspiránsoknak tekintélyes része az ismerttetett okoknál fogva alatta áll színvonalban a kutatóintézetekben és a felsőoktatási intézményekben dolgozó fokozat nélküli kutatók jelentős részénél.

Az egyszerűsített eljárásakor kialakított kandidátusi fokozat színvonalának biztosítása érdekében az utolsó években egyszerűsítéseket hajtottunk végre a vizsgarendszerben, valamint emeltük

a felvételi vizsga követelményeit /tematikához kötött felvételi vizsga, 2-3 éves szakmai gyakorlat előírása./

Az elmúlt 2 év alatt a tudományos kutatóintézetekben és az egyetemeken dolgozó fokozattal nem rendelkezők nagy érdeklődése mutatkozott meg a kandidátusi fokozat megszerzése iránt, ami örvendetes, önmagában jelzi az új tudományos fokozatok tekintélyének növekedését.

Az orvosi egyetemeken és a jogi karokon a képesítéssel együtt járó dr. cím visszaállítása, valamint a többi egyetemeken és egyes főiskolákon a disszertációkhoz kötött dr cím újbóli bevezetése zavart idézett elő az eddigi tudományos fokozatok rendszere körül kialakult közvéleményben.

Az új tudományos fokozatok bevezetése óta a tudományos minősítés és az aspiránsképzés irányítását erős centralizáltság jellemzi, mely bonyolult ügyintézással, sok adminisztratív munkával és az aspiránsképzés terén kevés érdemi ellenőrzéssel járt. Ezen a helyzeten valamit javított az aspiránsképzés egyes feladatainak az Akadémia osztályaira majd az Oktatásügyi és az Egészségügyi Minisztériumhoz tartozó egyetemekre való decentralizálása.

II. Tudományos fokozatok megszerzése.

A tudományos minősítés célja, hogy a kandidátusi és doktori fokozattal együtt járó erkölcsi és anyagi megbecsüléssel a tudományos munkásságot előmozdítsa, új tudományos eredmények elérésére serkentsen.

Az aspiránsképzés bevezetésekor kialakult elvekkel ellentétben ma már világos, hogy a tudományos kádernvelésnek és a tudományos káderutánpótlás biztosításának főeszköze a kutatóintézetekben és az egyetemi tanszékeken folyó tudományos munka. Az itt dolgozó- külön szervezett forma nélkül- kutatómunkájukkal felfejlődhetnek a kandidátusi fokozatnak az egyszerűsített eljárásakor kialakított színvonalára, a szervezett aspiranturában előírt terminusnál természetesen hosszabb idő alatt. A szervezett aspiranturának a kereteit az elkövetkező időben le kell csökkentenünk, mint ahogy az elmúlt két évben az elhelyezési nehézségek következtében már le is csökkentettük.- A csökkentésnek a következő elvek szemelött tartásával kell történnie; Szervezett aspiranturával a kandidátusképzést azokon a tudományterületeken és témakörökben

kell megindítani, ahol a tudományos kutatás fejlesztése a tudományos káderek fejlődésének meggyorsítását szükségessé teszi/. Uj intézetek felállítása, elhanyagolt tudományágak fejlesztése, új kutatási irányok meghonosítása./ Ugyancsak szükséges a keretszámok kijelölésekor figyelembe venni azokat a rendkívül tehetséges fiatal kádereket, akik olyan munkahelyen dolgoznak, ahol tehetségük kibontakozására, lehetőség nincsen. A csökkentett létszám betöltésénél is törekedni kell arra, hogy minél nagyobb arányban kerüljenek felvételre munkás, paraszt és értelmiségi ^{szociális} származású pályázók, bár meg kell jegyezni, hogy a tudományos káderek összetételének helyes arányát a kutatóintézetekben és az egyetemen kell kialakítani.

Az elmondottak alapján tehát szervezett aspiránsképzés csupán ott szükséges, ahol a tudományos kutatás fejlesztéséhez a káderutánpótlás meggyorsítása kívánatos, illetőleg egyes rendkívül tehetséges tudósjelöltek fejlődését biztosítani kell. A végzett aspiránsok részére a Minisztertanács új álláshelyeket biztosítson. Az aspiránsképzés levelező formáját minimálisra kell csökkenteni.

Három éves külföldi aspiranturára minimális számban csak olyan számunkra szükséges témakör tanulmányozására küldjünk ki aspiránsokat, amely témakörben Magyarországon a kandidátusképzés nem biztosítható. Elő kell segíteni az aspiránsok és a kandidátusi disszertációjukon dolgozóknak, hogy témájuk színvonalasabb kidolgozásához több hűnapos, fél, esetleg egy éves külföldi tanulmányutakat tehessenek.

Feladatunk a tudományos fokozatnak szervezett aspiranturán kívüli megszerzésével kapcsolatban kialakítani megfelelő szabályzatot az eddig nem eléggé végiggondolt, bürokratikus rendszerrel szembe/ L.1.számú melléklet./ További feladatunk, hogy a kandidátusi fokozatnak az egyszerűsített eljárásakor kialakított kritériumához következetesen ragaszkodjunk. A kandidátusi fokozatnak az egyszerűsített eljárásakor megfogalmazott kritériuma a következő: "önálló kutatómunkával bebizonyította, hogy szaktudománya továbbfejlesztésére képes". A szervezett aspiranturánál ennek betartását akkor tudjuk biztosítani, ha egyes ritka kivételtől eltekintve /pl. matematika, elméleti fizika és új kutatási irányok/ legalább hároméves szakmai gyakorlatot követelünk meg a felvételkor az aspiranturára jelentkezőktől; ha a vizsgarendszert módosítjuk

oly módon, hogy a rendelkezésre álló három évből az aspiráns minél többet tudományos kutatómunkára fordíthasson./ L.2.sz.melléklet./

III. Egyetemi "dr" cím és a tudományos fokozatok rendszere.

A " tudományok kandidátusa és " tudományok doktora" tudományos fokozatok rendszere a Szovjetunióban és a népi demokráciákban bevezetett és elfogadott. Nálunk az egyszerűsített eljárás által kiváltott sértődések ellenére is egyre nagyobb a megbecsülése és tekintélye. A Minisztertanács által visszaállított egyetemi "dr" cím a tudományos közvéleményben jogosan zavarokat idézett elő. A felmerülő nézeteket az alábbiakban lehetne összefoglalni: Meg kell szüntetni az új tudományos fokozatok rendszerét és helyére a régi tudományos címeket visszaállítani; megszüntetni a kandidátusi fokozatot; megváltoztatni az új tudományos fokozatok elnevezését. Nem kétséges, hogy a "dr" visszaállítása bizonyos értelemben - mivel más típusú tudományos kvalifikációt képviselnehezen feloldható ellentmondást eredményez. Természetesen - mint ahogy a Minisztertanács határozata is leszögezi a " dr" visszaállítása nem értinheti az új tudományos fokozatok rendszerét. Azonban jogosan felmerülhet az a probléma, hogy a "dr"- visszaállítása nyomán módosítsuk az új tudományos fokozatok elnevezéseit. Ezzel a kérdéssel TMB több ülésen is foglalkozott. A következő elképzelések merültek fel:

Változtassuk meg a "kandidátusi" elnevezést magiszter címre: mások szerint egyetemi magántanári címre, végül az, hogy nevezzük a kandidátusokat " tudományok doktorainak." A magiszteri cím ellen az szól, hogy több nyugati államban, de népi demokráciában is sok esetben az egyetemi végzettséggel jár együtt, - valamint a "magiszter" elnevezésnek a magyar hagyományokban nincs gyökere. Az egyetemi magántanári cím alkalmazása pedig helytelen lenne, mivel egyetemi professzoraink többsége, csak kandidátus s így olyan helyzet állna elő a címzésekben: " X.Y. egyetemi tanár, egyetemi magántanár,"- egyébként is az egyetemi magántanár kifejezetten egyetemi cím.

A "tudományok doktora" cím megváltoztatására a következő javaslatok merültek fel:

Nevezzük a tudományok doktorait professzoroknak - mivel a professzori címnek nemzetközi tekintélye van; mások " magiszteri" címet javasoltak a " tudományok doktora" fokozat helyett - végül felmerült az is, hogy a " tudományok doktorai", mivel vezető szerepet töltenek be az akadémiai főbizottságokban neveztessenek akadé-

miai tanácskozó tagoknak. Tekintettel arra, hogy a professzori cím a közhasználatban az egyetemi tanárok megszólítására szolgál nem jöhet számításba, mert elmosná a "kandidátusi" és "doktori" fokozattal rendelkező egyetemi tanárok közötti különbséget. A magiszteri cím használata ebben az esetben még kevésbé volna szerencsés, mint a kandidátusi cím helyett. Viszont az "akadémiai tanácskozó tag" cím a doktori fokozattal nem rendelkező tanácskozó tagjaink miatt okozna zavart.

Meg kell még jegyeznünk, azt is, hogy a kandidátusi és doktori fokozat elnevezések helyett javaslatba hozott címek egymás viszonylatában sem hozhatók összehangba és egyik sem oldja meg azt az ellentmondást, amit a "dr" bevezetése váltott ki.

Javaslatunk a következő:

A "tudományok kandidátusa" és "tudományok doktora" elnevezések az évek használata során kezdenek a közvéleményben elfogadottá válni, nem csak Magyarországon, hanem a Szovjetunió és a népi demokráciák hasonló gyakorlata folytán, a kapcsolatok szorosabbá válása következtében az egész világ tudományos közvéleménye előtt, lassan kezdenek ismertté válni. Megemlítve még azt, hogy minden új cím bevezetése csak további zavarokat idézne elő, véleményünk szerint a "tudományok kandidátusa" és a "tudományok doktora" fokozat elnevezés továbbra is fenntartandó.

Feladatunk azonban az egyetemi "dr" cím kritériumának megfogalmazása, hogy ezáltal elhatárolható legyen az új tudományos fokozatoktól.

Véleményünk szerint /nem beszélve az orvosi és jogi "dr" címről, ahol az a végzettséggel jár együtt/, az egyetemi "dr" a tudományos pályára készülő tehetséges fiatalok első tudományos munkájáért kijáró cím legyen. Tehetséges egyetemi hallgatóink tudományos nevelésére és számukra közeli perspektíva kijelölésére egyetemünk a visszaállított "dr"-t jól felhasználhatják.

Felmerült annak szükségessége, hogy az új tudományos fokozatokat a nyugati nyelveken megjelenő kiadványokon a megfelelő nyelvre való fordításban használjuk. Tekintettel azonban arra, hogy a nyugati nyelvekre való fordítás félreértésekre adna alkalmat, javasoljuk a fokozatok latin fordításban való használatát rövidítés formájában. / L.3.sz. melléklet. /

IV. Szervezeti kérdések.

Az eddigi decentralizálások ellenére az aspiránsképzés irányítása és minősítések intézése még mindig túlságosan centralizált. Éppen ezért helyes lenne az aspiránsok kiválasztásának és a kandidátusi disszertációk megvédésének decentralizálása az egyetemekre és az aspiránsképzésre alkalmas kutatóintézetekre.

Az ügyintézés egyszerűbbé és gyorsabbá válása mellett ez azt is magával hozná, hogy az aspiránsképzés, - mivel az egyetemek, kutatóintézetek magukénak éreznék - érdemi ellenőrzése megjavulna /L.4.sz.melléklet./

A Tudományos Minősítő Bizottság, illetőleg a Tudományos Akadémia feladata maradna továbbra is a kandidátusi és doktori fokozatok odaitélése, ezenfelül a doktori viták megrendezése, az aspiráns keretszámok kijelölése, az egész tudományos minősítés, az aspiránsképzés elvi irányítása.

A TMB feladatkörének megváltoztatásával szükségesnek látszik a TMB összetételének bizonyos értelmű megváltoztatása, az aspiránsképzésben és minősítésben érdekelt minisztériumok képviselőinek bevonásával.

Irányelvek a kandidátusi fokozat aspirantúra nélküli megszerzésének szabályzatához.

- 1./ Az 5 év óta egyetemeken /főiskolákon/ és kutatóintézetekben dolgozók a tanszékvezető ill. kutatóintézeti igazgató javaslata alapján, külön engedély nélkül jelentkezhettek kandidátusi vizsgára és annak letétele után benyújthatják disszertációjukat. A más területeken dolgozók és az 5 éves felsőoktatási, vagy kutatóintézetben végzett kutatási gyakorlattal még nem rendelkezők továbbra is csak a TMB engedélyével tehetnek kandidátusi vizsgát, illetőleg nyújthatják be disszertációjukat.
- 2./ Az engedély kérésekor be kell nyújtani a disszertáció egy kidolgozott fejezetét és a disszertáció vázlatát, illetőleg részletes kutatási tervet, a kérelmező megjelölt tudományos munkáit, önéletrajzot, munkahelyének ajánlását.
- 3./ Az engedélyeket egy évben egyszer - a TMB által meghatározott időpontban - lehet kérni. Az engedély megadásával egy időben dönt a TMB az esetleges vizsgakövetelmények ügyében is. Az engedély 3 évig érvényes.
- 4./ A vizsgakövetelmények azonosak az aspiránsok vizsgakövetelményeivel.
- 5./ Az 1956 december 31-ig kiadott engedélyek a kiadástól számított 5 év elteltével hatályukat veszítik.

Tervezet az aspiránsok új vizsgarendszerére.

I. Jelenlegi vizsgarendszer:

1./ Felvételi vizsga:

- a./ szakmai vizsga/ az egyetemi anyag magasszintvonalon/
- b./ marxizmus-leninizmus alapjai/ az egyetemi anyag magas-
szintvonalon/

2./ Kandidátusi vizsga:

- a./ Szakmai vizsga a kandidátusi minimum alapján
 - b./ dialektikus és történelmi materializmus megadott tema-
tika alapján.
 - c./ orosz nyelvből vizsga/ szakszöveg fordítása szótár
segítségével oroszról magyarra/.
- A kandidátusi vizsgákat legkésőbb a második év végéig
le kell tenni.

II. Új vizsgarendszer.

A./ 1958 évi felvételtől.

1./ Felvételi vizsga.

- a./ dialektikus és történelmi materializmus.
- b./ nyelvi vizsga /orosz, német, angol, vagy francia
nyelvből.

2./ Kandidátusi vizsga:

Szakmai vizsga a kandidátusi minimum alapján. A
szakmai vizsgát az első év végéig le kell tenni.

B./ 1959 évi felvételtől.

1./ Felvételi vizsga.

- a./ szakmai vizsga a kandidátusi minimum alapján,
- b./ dialektikus és történelmi materializmus,
- c./ nyelvi vizsga,

2./ Kandidátusi vizsga:

nyelvi vizsga/második nyelvből/ a felvételtől szá-
mitott egy éven belül.

3.sz.melléklet.

candidátus v. doctor	scientiarum linguisticarum
" "	scientiae litterarum
" "	scientiae historicae /historiarum?/
" "	philosophiae
" "	scientiarum paedagogicarum / paedagogiae?/
" "	scientiarum iurisprudentiae / iuris disciplinae?/
" "	scientiarum geographicarum /geographiae?/
" "	scientiarum historiae artium liberalium
" "	scientiarum musicarum
" "	scientiarum oeconomicarum /oeconomiae?/
" "	scientiarum mathematicarum
" "	scientiarum physicarum
" "	scientiarum chemicarum
" "	scientiarum biologicarum
" "	scientiarum rerum rusticarum
" "	scientiae veterinariae
" "	scientiarum medicinalium
" "	scientiarum pharmacologiae
" "	scientiarum technicarum
" "	scientiarum geologiae et mineralogiae

Rövidítve:

cand. v. doct.	sc. ling.
" "	sc. litt.
" "	sc. hist.
" "	philos.
" "	sc. paed.
" "	sc. jur.
" "	sc. geogr.
" "	sc. hist. art. lib.
" "	sc. mus.
" "	sc. oecon.
" "	sc. math.
" "	sc. phys.
" "	sc. chem.

cand.	v.	doct.	
"		"	sc, biol.
"		"	sc, r. rust.
"		"	sc, veter.
"		"	sc, med.
"		"	sc, pharm.
"		"	sc, tech.
"		"	sc. geol. et min.

Tervezet a tudományos minősítés és az aspiránsképzés decentralizálására.

- 1./ 1957. január 1-től az Oktatásügyi és az Egészségügyi Minisztérium intézményeihez hasonlóan, a Földművelésügyi Minisztériumhoz tartozó, egyetemek /főiskolák/, kutatóintézetek továbbá az akadémiai kutatóintézetek végzik a hozzájuk tartozó aspiránsok képzésének irányítását és ellenőrzését.
- 2./ Az 1958. évi aspiránsfelvételeket az egyetemek /főiskolák/ és az aspiránsképzésre jogosult intézetek bonyolítják le. Az egyes intézmények által felvehető aspiránsok számát évről-évre a Minisztertanács által megállapított keretszámok figyelembevételével a legmegfelelőbb aspiránsvezető és a legalkalmasabb képzési hely kiválasztása alapján a TMB határozza meg.
A külföldre küldendő aspiránsok felvétele továbbra is a TMB hatáskörében marad.
- 3./ 1957. szeptember 1-től az egyetemek /főiskolák/ és az aspiránsképzésre jogosult intézetek szervezik meg a nem aspiránsok szakmai kandidátusi vizsgáit. A nem aspiránsok nyelvi és filozófiai vizsgáit az illetékes egyetemek /főiskolák/ bonyolítják le.
- 4./ A kandidátusi vizsga letételére, a kandidátusi disszertáció benyújtására az engedélyt a TMB adja meg. Vizsgaelengedésekben a TMB dönt.
- 5./ 1958 január 1-től a kandidátusi disszertációk megvédését az egyetemek és az aspiránsképzésre jogosult intézetek szervezik meg. A fokozat odaítélése továbbra is a TMB hatáskörében marad.
- 6./ A doktori disszertációk megvédését továbbra is az Akadémia szervezi meg.